

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

Journal of Geography and Urban Space Development Vol. 12, No.3 (Autumn 2025) – Serial Number 30

An Assessment of the Level of Urban Neighborhood Development based on Creative City Indices (Case Study: District 1 of Mashhad Metropolis)

Anahita Abdollahi

PhD Candidate in Geography and Urban Planning, Shirvan Branch, Islamic Azad University, Shirvan, Iran

Ezzatollah Mafi¹

Associate Professor in Geography and Urban Planning, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

Mahdi Vatanparast

Assistant Professor in Geography and Urban Planning, Shirvan Branch, Islamic Azad University, Shirvan, Iran

Received: 25 August 2023

Accepted: 5 February 2024

PP. 28-50

Abstract

The development of cities, population growth and lifestyle changes have created many problems for urban management. In this regard, new models such as creative city theory have been proposed. The case study in this research, district one of Mashhad was selected. The main purpose was to investigate the status of the case study in terms of creative city indicators and the ranking of neighborhoods in this region. The method of research was descriptive-analytical. First, the indicators of the creative city were collected in the four dimensions of structural capital, social capital, human capital and cultural capital. Questionnaire method was used to collection of information. The information was organized in SPSS software. Frequency tables, average scores, and t-test, pairwise comparison and TOPSIS model were used to describe and analyses of data. The results showed that the significance level for the four main indicators less than 0.05. In the case study, the human capital index with an average score of 3.52 had a better condition than the other three indices. Structural, cultural and social capital indices were ranked second to fourth. TOPSIS model results, showed that among the 11 studied neighborhoods, there is a difference in terms of creative city indicators. The neighborhoods were ranked on five levels. On the first level (completely privileged) there were two neighborhoods, Beheshti and Rahnamaei. three neighborhoods (Irshad, Ahmedabad and Saadabad) were included in the category of deprived neighborhoods. The final result indicates that a creative city requires the development of a network of creative neighborhoods.

Keywords: Creative City, Urban Neighborhoods, Creative Neighborhood, Mashhad.

¹. Corresponding author. Email: mafi@ferdosi.um.ac.ir

Extended Abstract

1. Introduction

Issues such as the rapid expansion of urban areas, demographic surges, and evolving lifestyles have created several challenges for urban management. Currently, District 1 of the Mashhad metropolis faces a series of issues, including reliance on comprehensive and detailed master plans at the expense of endogenous capacities, unstable revenue sources, a peripheralization of the creative class and elite in urban decision-making, a deficit in pedagogical and artistic infrastructures, and a stagnation in research and development activities. As a result, this district was chosen as the study area of this research. This research tried to address two primary objectives: to see the status of District 1 regarding creative city benchmarks, and to determine the developmental hierarchy of its neighborhoods in terms of creative city indices.

The theoretical genealogy of the creative city dates back to Debord's 1967 conceptualization of the society of the spectacle; however, the contemporary paradigm was crystallized by Richard Florida. The major drivers of a creative city are in the triad of economy, culture, and place, wherein reliable urban environments, bolstered by recreational and cultural liberties, are managed to attract and retain creative people. Florida states that the core components of urban creativity are talent, technology, and tolerance.

2. Method

This study used a descriptive-analytical method. At first, creative city indices were categorized into structural, social, human, and cultural capital dimensions. Data collection was facilitated through a questionnaire. The statistical population was households residing in District 1 of Mashhad. Using a simple random sampling technique ensured that each population member had an equal probability of selection. A sample size of 384 respondents was established. Participants evaluated their neighborhoods regarding the defined indices using a Likert scale. Following data collection, the data were entered into SPSS. Beyond descriptive statistics and inferential t-tests to characterize the study area, specialized quantitative geographic models were used. Moreover, a pairwise comparison method and the TOPSIS model were used to perform hierarchical ranking of neighborhoods. Spatial visualization and developmental leveling of the neighborhoods were performed using ArcGIS 10.8.

3. Results

The empirical results showed that the significance level for the four primary indices in District 1 was found to be less than 0.05. The Human Capital index, with a mean score of 3.52, ranked highest among the four indices. Structural, cultural, and social capital indices were ranked second through fourth, respectively. Consequently, the aggregate mean score for the creative city index in District 1 was 3.04. In the second phase of the study, urban neighborhoods were prioritized using the TOPSIS model. The final scores in this model ranged from 0.0 to 1.0. The findings showed that the Beheshti and Rahnamaei neighborhoods, with scores of 0.95 and 0.94, respectively, had the highest alignment with creative city indices. The Sajjad and Kolehrouz neighborhoods followed, with scores of 0.82 and 0.77, respectively. Conversely, the Ershad, Ahmadabad, and Sa'dabad neighborhoods recorded the lowest levels of privilege in the creative city indices.

Based on these outcomes, the eleven studied neighborhoods were categorized into five categories. In the fully privileged category were Beheshti and Rahnamaei. The privileged neighborhoods were Sajjad and Kolehrouz.

The semi-privileged or moderately privileged category included Felestin and Goharshad. The relatively deprived neighborhood category included Sanabad and Abkouh. And deprived neighborhoods were Ershad, Ahmadabad, and Sa'dabad.

4. Discussion and Conclusion

The concept of the creative city is a notable discourse in urban studies and planning, particularly in urban management. It emphasizes improving living environments and enhancing citizens' quality of life. Its fundamental philosophy is that inherent creative potential exists in every locale. So, conditions must be cultivated to empower individuals to think, plan, and exercise initiative to leverage emergent opportunities. Moreover, this approach enables people to manage seemingly unmanageable urban challenges. The realization of a creative city necessitates the development of a network of creative neighborhoods. Consequently, it is essential to identify the internal capacities and potentials of the neighborhoods in District 1 of Mashhad municipality and to formulate a neighborhood development document based on creative city indices.

Due to their inherent capacities, many cities in Iran could transition to the creative city category through strategic planning and optimized management. Here, the metropolis of Mashhad stands out, housing an expansive array of religious, touristic, recreational, and economic facilities that distinguish it from other Iranian metropolises. Adopting a creativity-based approach to the development of Mashhad will provide it with a robust framework to ensure a standard of relative welfare for its inhabitants.

Keywords: Creative City, Urban Neighborhoods, Creative Neighborhood, Mashhad

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

مجله جغرافیا و توسعه فضای شهری، سال دوازدهم، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۴، شماره پیاپی ۳۰

سنجش سطوح توسعه یافتگی محلات شهری براساس برخورداری از شاخص‌های شهر خلاق (مطالعه موردی: منطقه یک کلانشهر مشهد)

آناهیتا عبداللهی (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد شیروان، دانشگاه آزاد اسلامی، شیروان، ایران)

anahita.a1400@yahoo.com

عزت الله مافی (دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران، نویسنده مسئول)

mafi@ferdosi.um.ac.ir

مهدی وطن پرست (استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد شیروان، دانشگاه آزاد اسلامی، شیروان، ایران)

saeed.zanganeh@ut.ac.ir

تاریخ تصویب: ۱۴۰۲/۱۱/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۰۳

صص ۵۰-۲۸

چکیده

توسعه بی‌رویه شهرها، افزایش جمعیت و تغییرات شیوه‌های زندگی، مسائل متعددی را برای مدیریت شهری ایجاد نموده است. این پژوهش در راستای دستیابی به دو هدف اصلی انجام شد. اول اینکه منطقه یک از کلانشهر مشهد به لحاظ شاخص‌های شهر خلاق در چه وضعیتی قرار دارد. دوم اینکه از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق، محلات موجود در این منطقه تا چه اندازه توسعه یافته هستند. روش انجام پژوهش توصیفی - تحلیلی انتخاب شد. ابتدا شاخص‌های شهر خلاق در چهار بعد سرمایه ساختاری، سرمایه اجتماعی، سرمایه انسانی و سرمایه فرهنگی انتخاب گردید. برای گردآوری اطلاعات از روش پرسشنامه استفاده شده و ساماندهی اطلاعات در نرم افزار SPSS انجام گرفت. برای توصیف وضعیت منطقه مورد مطالعه، از جداول فراوانی، نمرات میانگین و آزمون تی و در ادامه برای رتبه‌بندی محلات از روش مقایسه زوجی و مدل تاپسیس استفاده شد. نتایج نشان داد که سطح معنی‌داری برای چهار شاخص اصلی در منطقه یک، کمتر از ۰/۰۵ است. شاخص سرمایه انسانی با نمره میانگین ۳/۵۲ نسبت به سه شاخص دیگر از وضعیت بهتری برخوردار بود. شاخص‌های سرمایه ساختاری، فرهنگی و اجتماعی در رتبه‌های دوم تا چهارم قرار گرفتند. طبق نتایج مدل تاپسیس، در بین ۱۱ محله مورد مطالعه، از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق تفاوت وجود دارد. نتیجه نهایی حاکی از آن است که شهر خلاق، نیازمند توسعه شبکه محله‌های خلاق است. از این روش‌شناسایی ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های درونی در محلات منطقه یک شهرداری مشهد و تدوین سند توسعه محلات مبتنی بر شاخص‌های شهر خلاق ضرورت دارد.

کلیدواژه‌ها: شهر خلاق، محلات شهری، محله خلاق، مشهد

۱. مقدمه

توسعه شهرها، افزایش جمعیت و تغییرات شیوه های زندگی، مشکلات و معضلات متعدد و متنوعی را برای مدیریت شهری، ایجاد نموده که چاره اندیشی و تلاش برای مقابله با آنها اجتناب ناپذیر است (احمدی و پناه، ۱۳۹۵، ص. ۲). در این زمینه مطرح شدن توسعه پایدار، به عنوان شعار اصلی هزاره سوم نیز ناشی از آثار شهرها بر گستره زیست کره و ابعاد مختلف زندگی انسانی است. (فیروزبخت و همکاران، ۱۳۹۱، ص. ۲۱۴). شرایط پایداری در شهر و یا توسعه پایدار شهری به شرایط خاصی مانند استفاده مناسب از منابع شهر، تنوع و رشد اقتصادی، حفاظت از محیط زیست طبیعی، حداقل استفاده ممکن از منابع غیر قابل تجدیدپذیر، اطلاق می شود (رسولی منش، ۲۰۱۲، ص. ۶۲۷).

در راستای تحقق توسعه پایدار شهری، نظریات و الگوهای نوینی همچون نظریه شهر خلاق مطرح شده است. شهر خالق یک روش جدید در برنامه ریزی شهری است که چگونگی اینکه مردم بتوانند فکر، برنامه ریزی و عمل خلاقانه در شهرها داشته باشند را توضیح می دهد و نشان می دهد که ما چگونه می توانیم شهرهایمان را از طریق بهره گیری از تفکرات و استعدادهای مردم، سرزنده و زیست پذیر کنیم. (زنگنه شهرکی و همکاران، ۱۳۹۵، ص. ۷۰). در نظریه شهرهای خلاق، با تأکید بر نخبگان و متخصصین برنامه ریزی شهری، مدیریت شهری، شهرسازان و سایر علوم مربوطه، شهرها تبدیل به مکان جذاب برای مطالعه، محل کار و حفظ نخبگان شهر می گردد و با بهبود کیفیت دانشگاه ها و مراکز علمی، کیفیت کار، کیفیت زندگی، سطح تحمل و شیوه زندگی، می توان در این مسیر حرکت کرد. (سرور و همکاران، ۱۳۹۵، ص. ۳۲۴).

در دهه های ۱۹۶۰ و ۷۰، شهرها برای تسهیل تولید و عرضه خدمات اقتصادی دچار تغییر و تحول شدند که در نتیجه آن پیشرفت های اقتصادی در دهه ۱۹۹۰ رخ داد. در راستای این تحولات جدید، مفاهیم و واژه های جدید چون شهر خلاق، وارد حوزه برنامه ریزی و مدیریت شهری شدند که برای توصیف و تبیین نقش و کارکردهای جدید شهرها از سوی اندیشمندان و برنامه ریزان شهری مورد استفاده قرار گرفت (زرقانی و اسکندران، ۱۳۹۴، ص. ۲). به بیان دقیق تر آنکه در سال ۱۹۸۰، زمانی که جهان آرام آرام به سمت تغییراتی گسترده می رفت، ایده شهر خلاق ارائه شد (فوادیان و همکاران، ۱۴۰۰، ص. ۱۲۸). با وجود نوپابودن، در مدت زمان کوتاه این نظریه به یکی از کاربردی ترین نظریه های حوزه مطالعات شهری بدل شده است (مختاری ملک آبادی و همکاران، ۱۳۹۴، ص. ۲۴).

نظریه شهر خلاق یک نظریه کاملاً مثبت گراست و سعی دارد تا کیفیاتی را که تصویر ذهنی از یک شهر را برای شهروندان زیباتر می سازد تقویت نماید (غریب و حسین پور، ۱۳۹۱، ص. ۱۱). در این میان خلاقیت یعنی داشتن ارتباط با هویت، حقوق، باورها، درک و به طور کلی رفاه اجتماعی است. (ضرابی و همکاران، ۱۳۹۳، ص. ۳).

فاکتورهای کلیدی شهر خلاق را می‌توان در سه زمینه اقتصاد، فرهنگ و مکان در نظر گرفت. در این صورت محیط‌های قابل اعتماد شهری با آزادی‌های تفریحی و فرهنگی مدیریت می‌شوند تا افراد خلاق را جذب و حفظ کنند (بکر و مورای^۱، ۲۰۰۸، ص. ۲۱). ریچارد فلوریدا^۲ مؤلفه‌های اصلی خلاقیت شهری را شامل سه مؤلفه می‌داند که به وسیله آن می‌توان گفت یک شهر تا چه حد خلاق است. این سه مؤلفه عبارتند از: استعداد، فناوری و بردباری. در بین این سه زمینه، خود فلوریدا برای بردباری اهمیت بیشتری قائل است. در واقع یکی از چالش‌های شهر خلاق ساخت یک اجتماع جذاب برای مردم است. مکانی که به مانند بستری خلاق باشد و همه سطوح کار و تفریح را دارا باشد. در واقع محیطی پیش‌بینی شده که قابلیت و بردباری پذیرش تنوع را داشته باشد و همچنین تسهیلات و انتخاب شیوه زندگی متنوعی که مردم می‌خواهند را نیز ایجاد نماید (قربانی و همکاران، ۱۳۹۲، ص. ۸). به اعتقاد لاندری^۳ که یکی از نظریه‌پردازان اصلی در زمینه شهر خلاق است، شهر خلاق شهری است که به دلیل اهمیت زیبا شناختی و توانایی آن برای پرورش قوه ادراک و ارتباطات مورد احترام است، جایی که تنوع فرهنگی غنیمت شمرده شده و بیان خلاقیت در تمام اشکال آن مورد تشویق قرار می‌گیرد، مردم می‌توانند در زندگی روزمره خود از فعالیتهای خلاقانه لذت ببرند. بنابراین هدف از تحقق این چنین شهری این است که به شهر، به عنوان یک اثر هنری نگریسته شود که در آن شهروندان با تعامل و مشارکت باعث دگرگونی و زیست‌پذیری محیط با ایجاد نوآوری و خلاقیت در شهر می‌شوند (لاندری، ۲۰۰۷).

از زمانی که شهر خلاق به عنوان یک دیدگاه نوآورانه مطرح شد، پژوهش‌های گوناگونی انجام شده‌است. مافی و همکاران (۱۳۹۷) به ارائه الگوی مطلوب شهر خلاق در کلانشهر تهران پرداختند. مطالعات حاکی از این واقعیت است که از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق میزان برخورداری مناطق تهران همگون نیست. علی‌پور و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خود به تحلیل کارایی محلات شهری بوشهر از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق پرداختند. در این پژوهش پس از رتبه‌بندی محلات، راهکارهایی همچون توسعه مراکز جذب نخبگان، حفظ طبقه خلاق، استفاده از ظرفیت تنوع اجتماعی بوشهر، سرمایه‌گذاری و توسعه زیرساخت‌های فناوری و را برای قرار گرفتن بوشهر در مسیر تحقق شهر خلاق، پیشنهاد دادند. سعیدی و پیوند (۱۳۹۸) محلات منطقه چهار شهر اهواز را براساس مؤلفه‌های شهر خلاق رتبه‌بندی نمودند. نتایج نشان داد که محلات مورد مطالعه به لحاظ برخورداری از شاخص‌های خلاقیت وضعیت مناسبی ندارند و باید با ایجاد مراکز فرهنگی و آموزشی و استفاده از پتانسیل‌های محلی، وضعیت محلات را بهبود بخشید. لطفی و عباسی (۱۴۰۰) موضوع تحلیل تحقق‌پذیری شهر خلاق در شهر ساری را مورد بررسی قرار دادند. براساس نتایج به‌دست آمده مهمترین عامل در راستای رسیدن شهر ساری به شهر خلاق افزایش نیروی انسانی متخصص و افزایش فعالیت‌های کارآفرین

1. Baeker & Murray

2. Florida

3. Landry

است. طهماسبی مقدم و همکاران (۱۴۰۲) به تحلیل فضایی تحقق شاخص‌های شهر خلاق در محلات شهری (مورد مطالعه: شهر زنجان) پرداختند. نتایج نشان داد بیشتر محلات شهر زنجان دارای شاخص‌های جذب طبقه خلاق نبوده و توزیع فضایی شاخص‌های شهر خلاق محلات مرکزی و شمالی شهر زنجان دارای شرایط نسبتاً مناسبی بوده است.

ساساکی^۱ (۲۰۰۸) به بررسی اینکه آیا شهرهای جهانی از طریق شبکه به سوی خلاقیت حرکت کرده اند؟ (۲) چرا فرهنگ و خلاقیت به مرکز سیاست شهری نقل مکان کرده؟ و، (۳) تجارب شهرهای جهانی که به سمت شهرهای خلاق حرکت کرده‌اند پرداخته است و مهمترین عامل را برای ترویج شهرهای خلاق تاسیس برنامه های تحقیقی و آموزشی برای توسعه منابع انسانی می داند. دورماز^۲ (۲۰۱۵)، در یک مطالعه تطبیقی میزان خلاقیت شهری شهر سوهو در حومه شهر لندن را با شهر بیوگلو در حومه استانبول را بر حسب شاخص‌هایی از قبیل؛ مشخصات طبیعی، موقعیت، کاربری اراضی، فرم شهری، مشخصات بصری، مشخصات فرهنگی - اجتماعی، مشخصات ادراکی و مشخصات ارگانیکی شهر مورد بررسی قرار داده است. بل و اوروزکو^۳ (۲۰۲۱) با یک مطالعه تجربی بر روی سه محله در شهر لیدز، به این نتیجه رسیدند که زیرساخت‌ها و امکانات فرهنگی عامل اصلی در توسعه خلاقیت شهری است. یکی از این زیرساخت‌ها ایجاد فضاهای هنری در سطح محلات شهری است. اورانکیویچ و توراتا^۴ (۲۰۲۱) با مطالعه سه شهر از کشور لهستان، به این نتیجه رسیدند که توسعه مبتنی بر فرهنگ، آموزش و نوآوری، شرط اساسی برای ایجاد شهرهای خلاق است.

بررسی پیشینه تحقیق نشان داد که در این زمینه پژوهش‌هایی در داخل و خارج از کشور انجام شده است. اما از نکات متمایز و نوآوری‌های پژوهش می‌توان به این نکته اشاره کرد که بر خلاف بسیاری از پژوهش‌ها که تنها روی یک محله یا یک منطقه متمرکز شده‌اند، در این پژوهش با انتخاب رویکرد مقایسه‌ای، وضعیت محلات موجود در منطقه یک از کلانشهر مشهد مقایسه شده است. همچنین بسیاری از پژوهش بر روی شاخص‌های پراکنده متمرکز شده‌اند، اما در این پژوهش شاخص‌ها در چهار بعد اصلی شامل سرمایه ساختاری، سرمایه اجتماعی، سرمایه انسانی و سرمایه فرهنگی و به صورت جامع انتخاب شده‌اند.

مسائل و مشکلات پیچیده‌ای که در کلانشهرهای ایران همچون مشهد وجود دارد، علت اصلی انتخاب موضوع شهر خلاق برای پژوهش است. در زمینه مسأله پژوهش می‌توان گفت منطقه یک از کلانشهر مشهد دارای فعالیت‌های گوناگون اقتصادی، تنوع قومی، اجتماعی و فرهنگی می‌باشد، از اینرو پتانسیل تبدیل شدن به شهر خلاق را دارد، ولی هنوز با شهر خلاق فاصله زیادی دارد؛ در واقع مسأله اصلی در این منطقه آن است که مدیریت شهری به جای تکیه بر ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های شهر خلاق عمدتاً بر الگوهای قدیمی همچون

¹ Sasaki

² Durmaz

³ Bell & Orozco

⁴ Orankiewicz & Turała

طرح های جامع و تفصیلی وابسته است. از سوی دیگر این منطقه با مسائلی همچون منابع درآمدی ناپایدار، عدم توجه به جامعه خلاق و نخبگان در مدیریت شهری، کمبود فضاهای آموزشی و هنری، سطح پایین فعالیت های مرتبط با تحقیق و توسعه مواجهه است. این مسائل در سطح منطقه و محلات به شدت وجود دارد. بنابراین برای دستیابی به توسعه ی یکپارچه و بهینه، بررسی، تحلیل و رتبه بندی محلات ضروری به نظر می رسد و پژوهش حاضر به دنبال آن است که از طریق بررسی، تحلیل و رتبه بندی محلات در منطقه یک از کلانشهر مشهد، راهکارها و پیشنهادات مناسبی را برای توسعه محلات براساس الگوی شهر خلاق در این منطقه ارائه نماید. یافته های این پژوهش می تواند زمینه ساز اتخاذ تصمیماتی برای ایجاد شهر خلاق مشهد باشد.

شواهد نشان می دهد مدیریت شهری در ایران و کمتر بر الگوهای نوین همچون شهر خلاق تأکید شده است. با این رویکرد محلات موجود در منطقه یک از کلانشهر مشهد به عنوان کوچکترین واحدهای برنامه ریزی، به عنوان مطالعه موردی پژوهش حاضر انتخاب شدند. اهمیت و ضرورت انجام تحقیق در بعد اول به نتایج مثبت مؤلفه اصلی تحقیق یعنی شهر خلاق اشاره دارد، در این راستا می توان گفت در شهرهای خلاق با تأکید بر نخبگان و متخصصین برنامه ریزی شهری، مدیریت شهری، شهر سازان و سایر علوم مربوطه، شهرها تبدیل به مکانی جذاب برای مطالعه، محل کار و حفظ نخبگان شهر می گردد. همچنین خلاقیت منبع مهمی برای تغییر، نوآوری، توسعه ی پایدار و باز ساخت موفق است. یکی دیگر از پیامدهای مثبت خلاقیت شهری، برند سازی است. برند سازی موجب نام آشنا شدن و افزایش هویت شهرهایی همچون مشهد می شود. در بعد دوم، باید به پیامدهای عدم توجه به شهر خلاق مشهد اشاره کرد، در واقع شرایطی که با رقابت روز افزون شهری مواجه هستیم و سرعت تغییرات شهری در حال افزایش است، مدیریت شهری نیاز به مدیران شهری و تصمیم سازانی دارد، که خلاق و خلاق تر باشند. در غیر این صورت شهرها در مواجه با تغییرات محیطی نمی توانند واکنش مناسبی بروز دهند، همچنین عدم توجه به موضوع خلاقیت شهری در کلان شهر مشهد، موجب تداوم معضلات فرهنگی، اجتماعی و زیست محیطی خواهد شد، ارائه خدمات مناسب برای گردشگران این شهر نیز، نیازمند رویکرد خلاقیت در برنامه ریزی و مدیریت شهری است. لذا این پژوهش در راستای پاسخ به سوالات زیر انجام شده است:

- شاخص های خلاقیت شهری در منطقه یک از کلانشهر مشهد در چه وضعیتی قرار دارند؟
- سطح بندی و رتبه بندی محلات در منطقه یک از کلانشهر مشهد، به لحاظ برخورداری از شاخص های خلاقیت شهری چگونه است؟

۲. روش شناسی

روش انجام این پژوهش توصیفی - تحلیلی است. در این چارچوب ابتدا شاخص های شهر خلاق در چهار بعد سرمایه ساختاری، سرمایه اجتماعی، سرمایه انسانی و سرمایه فرهنگی جمع آوری شد. (جدول ۱). در ادامه

برای گردآوری اطلاعات از روش پرسشنامه استفاده شد. در این پرسشنامه از پاسخ دهندگان خواسته شد تا وضعیت محلات خویش را از لحاظ شاخص های ارائه شده در قالب طیف لیکرت ارزیابی نمایند. پس از جمع آوری پرسشنامه ها، اطلاعات در نرم افزار SPSS ساماندهی شد. علاوه بر نرم افزار SPSS و آزمون های آماری، از مدل های کمی و تخصصی در جغرافیا نیز استفاده شد. همچنین از نرم افزار ArcGIS 10.8 نیز برای نمایش سطح بندی محلات استفاده گردید. برای توصیف وضعیت منطقه یک شهرداری مشهد از جداول فراوانی، نمرات میانگین و آزمون تی تک نمونه ای استفاده شد. برای رتبه بندی و تحلیل وضعیت محلات نیز از روش مقایسه زوجی شاخص ها و مدل تاپسیس استفاده شد.

همانگونه که اشاره شد، در این پژوهش برای گردآوری اطلاعات از روش پرسشنامه استفاده شد. جامعه آماری تحقیق حاضر، خانوارهای ساکن در منطقه یک از کلانشهر مشهد بودند. جمعیت این منطقه طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ برابر ۱۶۷۰۱۳ نفر بوده است. همچنین این منطقه تعداد ۵۵۲۲۱ خانوار را در خود جای داده است. نمونه گیری به منظور گردآوری داده های مورد نیاز درباره افراد جامعه و برآورد مقادیر جامعه به کمک مقادیر نمونه انجام می شود. نمونه گیری باعث صرفه جویی در هزینه و زمان شده و کار تحقیق را ساده و امکان پذیر می سازد. برای تعیین اندازه نمونه روش های مختلفی وجود دارد. یکی از این روش ها که از اعتبار بسیار بالایی برخوردار است، فرمول کوکران است. حجم نمونه در پژوهش حاضر با استفاده از فرمول کوکران با p و q برابر با ۰/۵، ۳۸۴ نفر محاسبه گردید. برای نمونه گیری روش نمونه گیری تصادفی انتخاب شد. در این روش هر یک از اعضای جامعه برای انتخاب شدن به عنوان نمونه، شانس مساوی داشتند.

جدول ۱. شاخص های مورد مطالعه در پژوهش

شاخص	گویه	تعداد گویه
زیست محیطی	- غلبه رویکرد انسان محور در ساخت فضاهای محله تا چه اندازه رعایت شده است؟ - تا چه اندازه بخش های مختلف محله ی شما به صورت یک ساختار منسجم و بدون مرز طراحی شده است؟ - ساکنان محله و همسایگان شما تا چه اندازه در مورد مسائل و آینده محله خویش نگران بوده و دنبال راه حل های مناسب هستند؟ (وجود تأمل و تفکر راهبردی و آینده نگران در مورد مسائل محله بین ساکنان) - زیرساخت های ارتباطی و ارتباط فناورانه با سطوح بالا در محله شما تا چه اندازه وجود دارد؟ - در محله شما، تا چه اندازه نهادها و سازمان های مردمی فعالیت دارند؟ - ساختار محله تا چه اندازه برای کیفیت گذران اوقات فراغت ساکنان مناسب است؟ - فعالیت های مرتبط با تحقیق و توسعه تا چه اندازه در محله انجام می شود؟ - فضاهای درونی و بیرونی در محله تا چه اندازه از امنیت برخوردار هستند؟	۸

شاخص	گویه	تعداد گویه
سرمایه اجتماعی	- در محله شما تا چه اندازه از مهارت ها، دیدگاه ها و تکنیک های جمعی استفاده می شود؟ - علم و آموزش در بین ساکنان محله و همسایگان شما تا چه اندازه وجود دارد؟ - همه اهالی محله تا چه اندازه به به انواع فرصت های آموزشی در محله دسترسی دارند؟ - مشارکت اجتماعی در بین اهالی محله تا چه اندازه وجود دارد؟ - حس تعلق و ماندگاری جمعیت در محله شما تا چه اندازه وجود دارد؟ - اعتماد اجتماعی در محله شما تا چه اندازه وجود دارد؟ - تعاون و همیاری در محله شما تا چه اندازه وجود دارد؟ - شرکت در شبکه روابط اجتماعی در محله شما تا چه اندازه وجود دارد؟ - اعتماد به نفس اهالی محله و رفتار محترمانه و صمیمی با یکدیگر تا چه اندازه در محله شما وجود دارد؟ - ساکنان محله شما تا چه اندازه با مدارس و فضاهای آموزشی ارتباط دارند؟	۱۰
سرمایه انسانی	- محله شما از لحاظ سواد و تحصیلات در چه سطحی قرار دارد؟ - محله شما از لحاظ تعداد فرهیختگان و هنرمندان در چه سطحی قرار دارد؟ - محله شما از لحاظ تعداد دانشجویان در چه سطحی قرار دارد؟ - محله شما از لحاظ تعداد شاغلان دارای تحصیلات عالی در چه سطحی قرار دارد. - محله شما از لحاظ تعداد نخبگان علمی در چه سطحی قرار دارد؟ - در محله شما به طور کلی افراد تا چه اندازه آینده نگر و پویا هستند؟	۶
سرمایه فرهنگی	- ساکنان محله شما از لحاظ آشنایی با فرهنگ های گوناگون در چه سطحی قرار دارند؟ - محله شما از لحاظ انجام گسترده فعالیت های فرهنگی در چه سطحی قرار دارد؟ - محله شما از لحاظ کیفیت، پویایی و نوآورانه بودن هنرها در چه سطحی قرار دارد؟ - محله شما از لحاظ علاقه مندی افراد به یادگیری هنرهای مختلف در چه سطحی قرار دارد؟ - محله شما از لحاظ برگزاری کلاس های هنری مانند موسیقی، تئاتر و ... در چه سطحی قرار دارد؟ - محله شما از لحاظ برگزاری مراسمات فرهنگی در چه سطحی قرار دارد؟ - ساکنان محله شما از لحاظ صرف زمان برای کتاب خواندن در چه سطحی قرار دارند؟ - ساکنان محله شما از لحاظ داشتن مهارت در هنرهای مختلف در چه سطحی قرار دارند؟	۸

مأخذ: (اکبری مطلق، ۱۳۹۲؛ زنگنه شهرکی و همکاران، ۱۳۹۵؛ احمدی و پناه، ۱۳۹۵؛ سرور و همکاران، ۱۳۹۵؛ صابری فر و نیت مقدم، ۱۳۹۷؛ مافی و همکاران، ۱۳۹۷؛ مختاری ملک آبادی و همکاران، ۱۳۹۴؛ اکبری و همکاران، ۱۴۰۱؛ امینی و همکاران، ۱۴۰۰؛ صالحی ابر و همکاران، ۱۴۰۰؛ طهماسبی و همکاران، ۱۴۰۲؛ امری و همکاران، ۲۰۲۲؛ ایوانز^۱، ۲۰۰۹؛ راتیو^۲، ۲۰۱۳؛ آلوارز^۳، ۲۰۱۰؛ بیکر و مورای^۴، ۲۰۰۸؛ استاکورا و کولیگوسکا^۵، ۲۰۱۹؛ اورانکیویز و

1. Evans

2. Ratiu

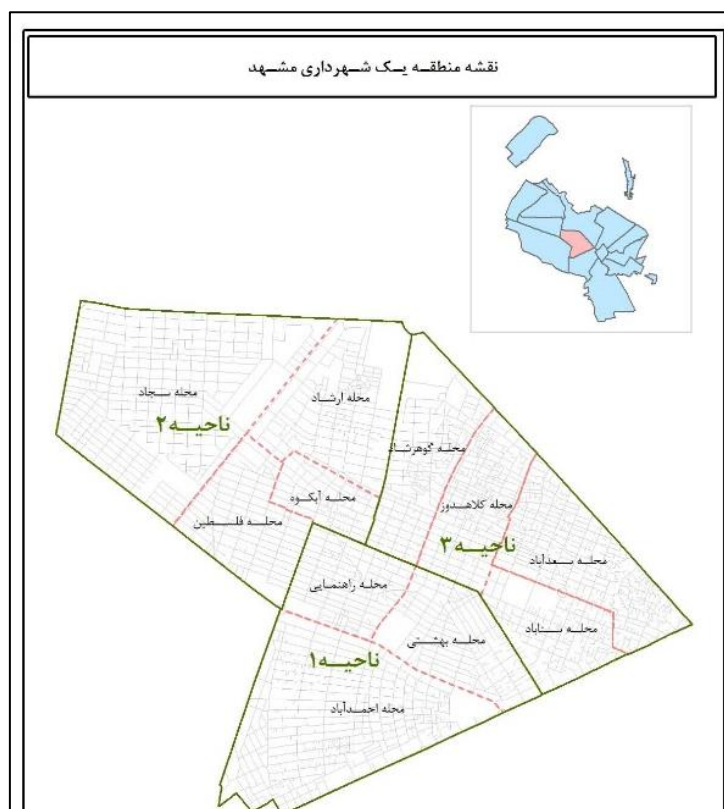
3. Alvarez

4. Baeker & Murray

5. Stachura & Kuligowska

تورالا^۱، ۲۰۲۱)

محدوده مورد مطالعه در این پژوهش منطقه یک شهرداری مشهد است. منطقه یک شهرداری مشهد، وسعتی معادل ۱۵۰۵ هکتار داشته و این منطقه به لحاظ مرکزیت شهری از نظر تجاری، اداری، جمعیت و ترافیک بیش از اندازه‌ای را در خود جای داده است. این شهرداری در سال ۱۳۶۳ تأسیس گردیده است. این منطقه از شمال به میدان استقلال، بلوار فردوسی، میدان فردوسی، بلوار سپهبد قرنی، خیابان توحید، میدان شهداء از شرق به خیابان دانشگاه، میدان دکتر شریعتی، خیابان کوهسنگی از جنوب به بلوار شهید محمد منتظری، میدان فلسطین، بلوار ملک آباد، میدان آزادی از غرب به میدان آزادی، بزرگراه آزادی، میدان استقلال. این منطقه محل تمرکز عمده فعالیت های مرکز شهری شامل بانک ها و ادارات دولتی، دفاتر روزنامه ها و انتشارات، بیمارستان ها مراکز پژوهش، فروشگاه های بزرگ و ... است و در ساختار شهری جایگاه خاصی دارد. همچنین این منطقه دارای ۱۱ محله است که در شکل ۱ نشان داده شده است.

شکل ۱. محدوده مورد مطالعه در پژوهش

1. Orankiewicz & Turała

۳. یافته ها

۱.۳. توصیف وضعیت منطقه یک براساس شاخص های خلاقیت شهری

در این پژوهش برای گردآوری اطلاعات از روش پرسشنامه استفاده شد. در این فرایند، ۳۸۴ نفر در تکمیل پرسشنامه ها همکاری کردند. براساس نتایج بدست آمده، از لحاظ نوع جنسیت، ۵۶ درصد (۲۱۵ نفر) مرد و ۴۴ درصد (۱۶۹ نفر) زن بودند. دومین متغیر در زمینه آمار توصیفی پاسخ دهندگان، سن افراد بود. در این زمینه نتایج در منطقه یک نشان داد که، افراد در چهار بازه سنی ۲۰ تا ۳۰ سال، ۳۱ تا ۴۰ سال، ۴۱ تا ۵۰ سال و ۵۱ تا ۶۰ سال قرار داشتند. کمترین سهم نسبی یعنی ۱۷/۱۴ درصد به گروه سنی بالای ۵۰ سال و بیشترین سهم نسبی به گروه سنی ۳۱ تا ۴۰ سال با درصد ۳۱/۴۳ درصد اختصاص داشت. یکی دیگر از متغیرهای زمینه ای در پژوهش حاضر، وضعیت تحصیلات افراد بود. در این زمینه طبق نتایج پرسشنامه ها، بیشترین آمار مربوط به ۱۴۷ نفر (۴۶ درصد) با مدرک لیسانس می شود. آخرین متغیر در بررسی آمار توصیفی پاسخ دهندگان، شرایط شغلی افراد بود. طبق نتایج بدست آمده ۴۵/۷۱ درصد از افراد، کارمند و همچنین ۳۴/۲۹ درصد دارای شغل آزاد بودند.

مقایسه زیرشاخص های سرمایه ساختاری در منطقه یک از کلانشهر مشهد نشان داد که زیرشاخص وجود تأمل و تفکر راهبردی و آینده نگرا نه در مورد مسائل شهری بین ساکنان با نمره میانگین ۳/۷۳ در رتبه اول قرار دارد. زیرشاخص های وجود امنیت در ساختار فضای شهری منطقه و زیرساخت های ارتباطی و ارتباط فناورانه با سطوح بالا در منطقه در رتبه دوم و سوم قرار گرفتند. نهایتاً زیرشاخص فعالیت نهادها و سازمان های مردمی در منطقه با نمره میانگین ۲/۲۱ در پایین ترین رتبه قرار گرفت. مقایسه زیرشاخص های سرمایه اجتماعی در منطقه یک از کلانشهر مشهد نشان داد که زیرشاخص سطح کیفی علم و آموزش در بین ساکنان با نمره میانگین ۳/۳۰ در رتبه اول قرار دارد. زیرشاخص های دسترسی ساکنان به انواع فرصت های آموزشی و اعتماد به نفس ساکنان و رفتار محترمانه و صمیمی با یکدیگر در منطقه در رتبه دوم و سوم قرار گرفتند. نهایتاً زیرشاخص شرکت ساکنان در شبکه روابط اجتماعی در منطقه با نمره میانگین ۱/۷۹ در پایین ترین رتبه قرار گرفت. مقایسه زیرشاخص های سرمایه انسانی در منطقه یک از کلانشهر مشهد نشان داد که زیرشاخص برخورداری منطقه از دانشجویان با نمره میانگین ۳/۳۰ در رتبه اول قرار دارد. زیرشاخص های برخورداری منطقه از شاغلان دارای تحصیلات عالی و سطح تحصیلات و سواد ساکنان در رتبه دوم و سوم قرار گرفتند. نهایتاً زیرشاخص برخورداری منطقه از نخبگان علمی با نمره میانگین ۲/۹۰ در پایین ترین رتبه قرار گرفت. مقایسه زیرشاخص های سرمایه فرهنگی در منطقه یک از کلانشهر مشهد نشان داد که زیرشاخص صرف زمان برای کتاب خواندن در بین ساکنان منطقه با نمره میانگین ۳/۵۶ در رتبه اول قرار دارد. زیرشاخص های کیفیت، پویایی و نوآورانه بودن هنرها در منطقه و انجام گسترده فعالیت های فرهنگی در منطقه به همراه برخورداری ساکنان

از مهارت‌های هنری مختلف در رتبه دوم و سوم قرار گرفتند. نهایتاً زیرشاخص برگزاری مراسمات فرهنگی در منطقه با نمره میانگین ۲/۳۴ در پایین ترین رتبه قرار گرفت.

جدول ۲. یافته‌های توصیفی پژوهش در منطقه یک شهرداری مشهد

شاخص	زیرشاخص	نمره میانگین منطقه یک
سرمایه ساختاری	غلبه رویکرد انسان محور در ساختار فضاهای شهری	۳/۳۱
	ساختار منسجم و بدون مرز طراحی در منطقه	۳/۳۶
	وجود تأمل و تفکر راهبردی و آینده نگرانه در مورد مسائل شهری بین ساکنان	۳/۷۳
	زیرساخت های ارتباطی و ارتباط فناوریانه با سطوح بالا در منطقه	۳/۶۱
	فعالیت نهادها و سازمان های مردمی در منطقه	۲/۲۱
	مناسب منطقه برای گذران اوقات فراغت ساکنان ساختار	۲/۹۶
	انجام فعالیت های ساختاری و مرتبط با تحقیق و توسعه در منطقه	۳/۲۰
	وجود امنیت در ساختار فضاهای شهری منطقه	۳/۶۹
سرمایه اجتماعی	سطح کیفی مهارت ها، دیدگاه ها و تکنیک های جمعی	۱/۹۳
	سطح کیفی علم و آموزش در بین ساکنان	۳/۳۰
	دسترسی ساکنان به انواع فرصت های آموزشی	۳/۲۳
	سطح کیفی مشارکت اجتماعی در بین ساکنان	۲/۱۰
	سطح کیفی حس تعلق و ماندگاری جمعیت در بین ساکنان	۲/۵۰
	سطح کیفی اعتماد اجتماعی در بین ساکنان	۲/۴۶
	سطح کیفی تعاون و همیاری در بین ساکنان	۲/۰۴
	شرکت ساکنان در شبکه روابط اجتماعی	۱/۷۹
	اعتماد به نفس ساکنان و رفتار محترمانه و صمیمی با یکدیگر	۳/۰۹
	ارتباط ساکنان با مدارس و فضاهای آموزشی	۳
سرمایه انسانی	سطح تحصیلات و سواد ساکنان	۳/۶۹
	برخورداري منطقه از فرهیختگان و هنرمندان	۳/۳۰
	برخورداري منطقه از دانشجویان	۳/۹۱
	برخورداري منطقه از شاغلان دارای تحصیلات عالی	۳/۷۹
	برخورداري منطقه از نخبگان علمی	۲/۹۰
	سطح کیفی آینده نگری ساکنان منطقه	۳/۵۹
سرمایه فرهنگی	آشنایی ساکنان با فرهنگ های گوناگون	۲/۵۹
	انجام گسترده فعالیت های فرهنگی در منطقه	۲/۸۱
	کیفیت، پویایی و نوآورانه بودن هنرها در منطقه	۳/۳۷

شاخص	زیرشاخص	نمره میانگین منطقه یک
	علاقه مندی افراد به یادگیری هنرهای مختلف	۲/۶۶
	برگزاری کلاس‌های هنری مانند موسیقی، تئاتر و ...	۲/۷۴
	برگزاری مراسمات فرهنگی در منطقه	۲/۳۴
	صرف زمان برای کتاب خواندن در بین ساکنان منطقه	۳/۵۶
	برخورداری ساکنان از مهارت‌های هنری مختلف	۲/۸۱

۲.۳. تحلیل وضعیت شاخص‌های چهارگانه

نتایج تحلیل آزمون تی تک نمونه ای در منطقه مورد مطالعه ۱ در جدول شماره ۳ ارائه شده است. براساس اطلاعات مندرج در این جدول که از نرم افزار SPSS استخراج شده است، باید سطح معنی داری تحلیل شود. نتایج در منطقه یک نشان داد که سطح معنی داری برای چهار شاخص اصلی و همچنین شاخص نهایی خلاقیت در منطقه یک، کمتر از ۰/۰۵ است. این آمار بدان معنا است که وضعیت هیچ کدام از شاخص ها در حد متوسط نیست. در این شرایط باید حد بالا و پایین تحلیل شود. همانگونه که در جدول مشاهده می شود، حد بالا و پایین برای تمام شاخص ها، مثبت است. بنابراین می توان گفت وضعیت هر چهار شاخص بالاتر از حد متوسط است. مقایسه نمرات میانگین حاکی از آن است که شاخص سرمایه انسانی با نمره میانگین ۳/۵۲ نسبت به سه شاخص دیگر از وضعیت بهتری برخوردار است. به ترتیب شاخص های سرمایه ساختاری، فرهنگی و اجتماعی در رتبه های دوم تا چهارم قرار گرفتند. در نهایت نمره میانگین برای شاخص خلاقیت در منطقه یک برابر با عدد ۳/۰۴ ارزیابی شد و با توجه به اینکه نمره حداکثر برابر با ۴ است، نشان از وضعیت خوب این منطقه دارد.

جدول ۳. نتایج آزمون تی تک نمونه ای در رابطه با شاخص های خلاقیت در منطقه یک

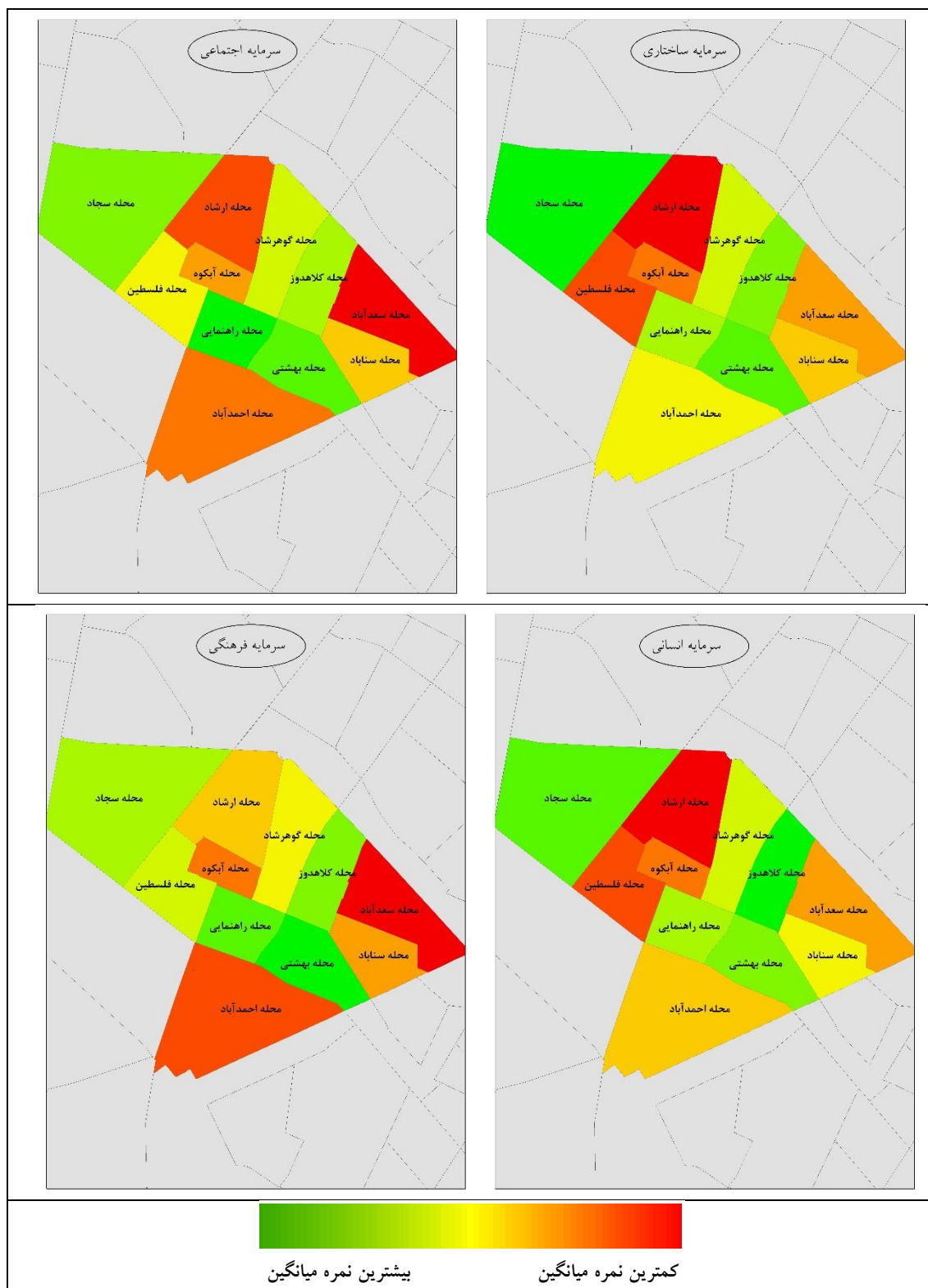
آماره آزمون = ۲						
شاخص	منطقه	سطح معنی داری (sig.)	نمره میانگین	اختلاف میانگین با آماره آزمون	حد بالا	حد پایین
سرمایه ساختاری	یک	۰/۰۰۰	۳/۲۵	۱/۲۵	۱/۳۱	۱/۲۰
سرمایه اجتماعی	یک	۰/۰۰۰	۲/۵۴	۰/۵۴	۰/۶۱	۰/۴۷
سرمایه انسانی	یک	۰/۰۰۰	۳/۵۲	۱/۵۲	۱/۵۷	۱/۴۷
سرمایه فرهنگی	یک	۰/۰۰۰	۲/۸۶	۰/۸۶	۰/۹۳	۰/۷۸
شاخص نهایی	یک	۰/۰۰۰	۳/۰۴	۱/۰۴	۱/۰۸	۱/۰۱

۳.۳. رتبه بندی محلات

در بخش های قبلی پژوهش، وضعیت کلی منطقه یک از لحاظ شاخص های شهر خلاق بررسی شد. یکی دیگر از اهداف اصلی پژوهش، رتبه بندی محلات منطقه مورد مطالعه بود. برای این منظور ابتدا نمره میانگین محلات براساس چهار شاخص اصلی از نتایج پرسشنامه ها و نرم افزار SPSS استخراج شد. نتایج این بررسی در جدول شماره ۴ ارائه شده است. در ادامه با استفاده از مدل تاپسیس محلات رتبه بندی شدند.

جدول ۴. نمره میانگین محلات منطقه یک شهرداری مشهد براساس شاخص های چهارگانه خلاقیت شهری

محلات منطقه یک	سرمایه ساختاری	سرمایه اجتماعی	سرمایه انسانی	سرمایه فرهنگی
سجاد	۳/۸۶	۳/۲۶	۳/۹۶	۳/۲۹
ارشاد	۲/۶۷	۱/۸۷	۲/۸۸	۲/۵۱
آبکوه	۳/۰۱	۲/۰۱	۳/۲۱	۲/۳۶
فلسطین	۲/۸۸	۲/۵۲	۳/۱۱	۲/۹۸
گوهرشاد	۳/۲۴	۲/۶۲	۳/۵۷	۲/۵۶
کلاهدوز	۳/۶۱	۲/۹۶	۳/۹۸	۳/۵۵
راهنمایی	۳/۴۸	۳/۵۱	۳/۹۳	۳/۶۴
سعدآباد	۳/۰۹	۱/۶۶	۳/۲۵	۲/۰۶
سناباد	۳/۱۲	۲/۱۷	۳/۵۱	۲/۴۸
بهشتی	۳/۶۵	۳/۴۱	۳/۹۵	۳/۷۴
احمدآباد	۳/۱۵	۱/۹۱	۳/۲۹	۲/۲۵

شکل ۲. نقشه وضعیت محلات منطقه یک شهرداری مشهد براساس شاخص های چهارگانه خلاقیت شهری

در ادامه و در قالب فرایند مدل تاپسیس، باید به نرمالسازی ماتریس تصمیم گیری (جدول ۵) پرداخت. در این راستا باید امتیاز و وزن نسبی هر یک از شاخص های چهارگانه محاسبه شود. برای این منظور از روش مقایسه زوجی استفاده و نظرات کارشناسان دانشگاهی در حوزه جغرافیا و برنامه ریزی شهری استفاده شد. نتایج نشان داد که از بین چهار شاخص اصلی، شاخص سرمایه اجتماعی با وزن نسبی $0/331$ نسبت به سه شاخص دیگر از اهمیت بیشتری برخوردار است. شاخص سرمایه فرهنگی با وزن نسبی $0/308$ در رتبه دوم قرار گرفت. شاخص های سرمایه انسانی و سرمایه ساختاری نیز به ترتیب در رتبه های سوم و چهارم قرار گرفتند.

جدول ۵. مقایسه زوجی و محاسبه وزن نسبی شاخص های پژوهش

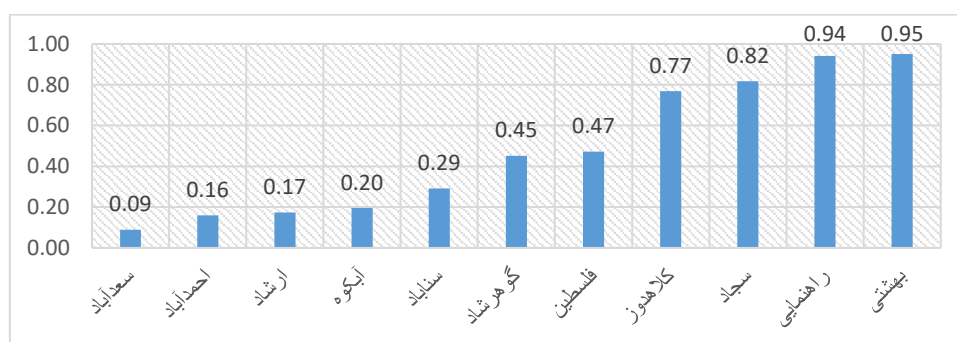
وزن نسبی	محاسبه وزن (اعداد به صورت سطری ضرب و به توان یک چهارم می رسد)		سرمایه فرهنگی	سرمایه انسانی	سرمایه اجتماعی	سرمایه ساختاری	
$0/126$	$0/53$	$0/08$	$0/33$	$0/50$	$0/50$	۱	سرمایه ساختاری
$0/331$	$1/41$	۴	۱	۲	۱	۲	سرمایه اجتماعی
$0/234$	۱	۱	۱	۱	$0/50$	۲	سرمایه انسانی
$0/308$	$1/31$	۳	۱	۱	۱	۳	سرمایه فرهنگی

در ادامه با تشکیل ماتریس نرمال وزین و محاسبه ایده آل پوینت های مثبت و منفی، برای هر کدام از گزینه ها (محلات یازده گانه) فاصله از ایده آل پوینت های مثبت و منفی محاسبه شد. برای محاسبه امتیاز نهایی هر گزینه نیز مجموع فواصل محاسبه و نسبت فاصله از ایده آل پوینت منفی به مجموع فواصل برآورد شد.

جدول ۶. محاسبه وزن نهایی محلات براساس مدل تاپسیس

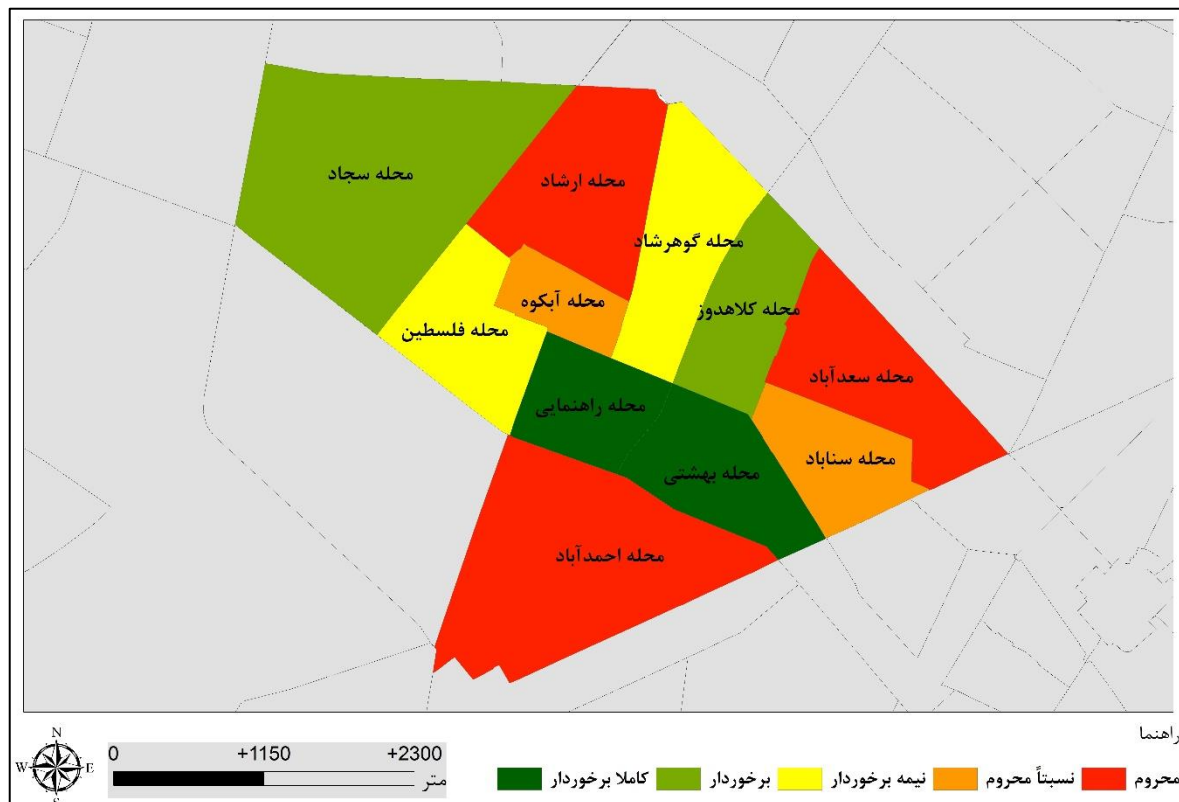
محلات منطقه یک	فاصله از ایده آل پوینت مثبت	فاصله از ایده آل پوینت منفی	مجموع فواصل	امتیاز نهایی (نسبت فاصله از ایده آل پوینت منفی به مجموع فواصل)
سجاد	$0/017$	$0/077$	$0/094$	$0/817$
ارشاد	$0/078$	$0/016$	$0/095$	$0/173$
آبکوه	$0/074$	$0/018$	$0/093$	$0/196$
فلسطین	$0/049$	$0/044$	$0/094$	$0/472$

گوهرشاد	۰/۰۵۲	۰/۰۴۳	۰/۰۹۵	۰/۴۵۲
کلاهدوز	۰/۰۲۲	۰/۰۷۳	۰/۰۹۵	۰/۷۶۸
راهنمایی	۰/۰۰۶	۰/۰۹۰	۰/۰۹۵	۰/۹۴۲
سعدآباد	۰/۰۹۰	۰/۰۰۹	۰/۰۹۹	۰/۰۹۰
سناباد	۰/۰۶۶	۰/۰۲۷	۰/۰۹۴	۰/۲۹۲
بهشتی	۰/۰۰۵	۰/۰۸۹	۰/۰۹۴	۰/۹۵۱
احمدآباد	۰/۰۷۹	۰/۰۱۵	۰/۰۹۴	۰/۱۶۰

شکل ۳. رتبه بندی محلات منطقه یک شهرداری مشهد به لحاظ برخورداری از شاخص های شهر خلاق

امتیازات نهایی در مدل تاپسیس بین صفر و یک است. نتایج بدست آمده نشان داد که محلات بهشتی و راهنمایی با امتیازات ۰/۹۵ و ۰/۹۴ به ترتیب بیشترین برخورداری را از شاخص های شهر خلاق دارند. محلات سجاد و کلاهدوز نیز با امتیازات ۰/۸۲ و ۰/۷۷ در رتبه های بعدی قرار دارند. در این بین محلات ارشد، احمدآباد و سعدآباد کمترین میزان برخورداری را از شاخص های شهر خلاق دارند. براساس نتایج بدست آمده می توان ۱۱ محله مورد مطالعه را در پنج گروه دسته بندی نمود. در گروه اول دو محله بهشتی و راهنمایی قرار دارند که محلات کاملاً برخوردار هستند. محلات برخوردار نیز شامل محلات سجاد و کلاهدوز می شود. در طبقه سوم محلات نیمه برخوردار یا نسبتاً برخوردار قرار دارند که شامل محلات فلسطین و گوهرشاد می شود. محلات سناباد و آبکوه در طبقه محلات نسبتاً محروم قرار دارند. نهایتاً سه محله ارشد، احمدآباد و سعدآباد در طبقه محلات محروم قرار گرفتند.

شکل ۴. نقشه سطح بندی محلات منطقه یک شهرداری مشهد به لحاظ برخورداری از شاخص های شهر خلاق

۴. بحث

در پژوهش حاضر وضعیت منطقه یک از کلانشهر مشهد و ۱۱ محله در این منطقه مورد بررسی قرار گرفت. نتایج در منطقه یک نشان داد که سطح معنی داری برای چهار شاخص اصلی و همچنین شاخص نهایی خلاقیت در منطقه یک، کمتر از ۰/۰۵ است. مقایسه نمرات میانگین حاکی از آن است که شاخص سرمایه انسانی با نمره میانگین ۳/۵۲ نسبت به سه شاخص دیگر از وضعیت بهتری برخوردار است. به ترتیب شاخص های سرمایه ساختاری، فرهنگی و اجتماعی در رتبه های دوم تا چهارم قرار گرفتند. در نهایت نمره میانگین برای شاخص خلاقیت در منطقه یک برابر با عدد ۳/۰۴ ارزیابی شد و با توجه به اینکه نمره حداکثر برابر با ۴ است، نشان از وضعیت خوب این منطقه دارد. براساس نتایج بدست آمده می توان ۱۱ محله مورد مطالعه را در پنج گروه دسته بندی نمود. در گروه اول دو محله بهشتی و راهنمائی قرار دارند که محلات کاملاً برخوردار هستند. محلات برخوردار نیز شامل محلات سجاد و کلاهدوز می شود. در طبقه سوم محلات نیمه برخوردار یا نسبتاً برخوردار قرار دارند که شامل محلات فلسطین و گوهرشاد می شود. محلات سناباد و آبکوه در طبقه محلات نسبتاً محروم قرار دارند. نهایتاً سه محله ی ارشاد، احمدآباد و سعیدآباد در طبقه محلات محروم قرار گرفتند.

نتایج پژوهش حاضر در منطقه یک از کلانشهر مشهد نشان داد که شاخص سرمایه انسانی نسبت به شاخص های دیگر از وضعیت بهتری برخوردار است. به بیان دیگر آنکه در راستای توسعه خلاقیت شهر سرمایه انسانی و طبقات اخلاق از اهمیت ویژه ای برخوردار هستند. این نتایج در پژوهش امینی قشلاقی و همکاران (۱۴۰۰) نیز تأیید شد. از دیگر شاخص های مهم در توسعه شهر خلاق در منطقه مورد مطالعه سرمایه ساختاری بود. در این زمینه نتایج پژوهش های زنگنه شهرکی و همکاران (۱۳۹۵) و فوادیان و همکاران (۱۴۰۰) نیز نشان داد که سرمایه ساختاری از عوامل بسیار مهم در خلاقیت مناطق و نواحی شهری است. در واقع نتایج این پژوهش در تأیید نتایج پژوهش های مذکور نشان داد که تمرکز بر روی عواملی همچون غلبه رویکرد انسان محور در ساختار فضاهای شهری، وجود تأمل و تفکر راهبردی و آینده نگرانه در مورد مسائل شهری، زیرساخت های ارتباطی و ارتباط فناورانه با سطوح بالا در منطقه و انجام فعالیت های ساختاری و مرتبط با تحقیق و توسعه در منطقه باعث رشد و شکوفایی مناطق براساس رویکرد خلاقیت شهری خواهد شد. از دیگر نتایج پژوهش می توان به این موضوع اشاره کرد که بین محلات شهری از لحاظ برخورداری از شاخص های خلاقیت شهری تفاوت وجود دارد. در واقع در هر محله ای از شهر باید از طریق برنامه ریزی بر ظرفیت ها و پتانسیل های درونی و متمایز محله در راستای خلاقیت شهری گام برداشت. در این زمینه نتایج پژوهش علیپور و همکاران (۱۳۹۸) در مشهد، طهماسبی مقدم و همکاران (۱۴۰۲) در زنجان و موسوی (۱۳۹۳) در سردشت نشان داد که محلات شهری شرایط یکسانی نداشته و باید برای توسعه خلاقیت، ابتدا ظرفیت ها و پتانسیل های درونی مورد شناسایی قرار گیرند.

۵. نتیجه گیری

ایده شهر خلاق مبحثی جدید و مورد توجه در حوزه مطالعات و برنامه ریزی شهری و به ویژه مدیریت شهری بوده و بر بهتر شدن محیط زندگی و ارتقای کیفیت زندگی شهروندان تأکید دارد. فلسفه شهر خلاق این است که همیشه در یک مکان پتانسیل های خلاق وجود دارد. باید شرایط به گونه ای باشد، که مردم فکر کنند برنامه ریزی نمایند و در استفاده از فرصت های به وجود آمده، ابتکار عمل داشته باشند. هم چنین مردم بتوانند مسائل شهری مهارنشده را اداره کنند. شبکه شهرهای خلاق توسط سازمان یونسکو در جهان مدیریت می شود. در کشور ایران تاکنون چهار شهر رشت، اصفهان، سنندج و بندرعباس در گروه شهرهای خلاق قرار گرفته اند. بسیاری از شهرهای ایران با توجه به ظرفیت ها و پتانسیل هایی که دارند، در صورت برنامه ریزی درست و مدیریت بهینه، می توانند در گروه شهرهای خلاق قرار بگیرند. در این راستا می توان به کلانشهر مشهد اشاره نمود. کلانشهر مشهد طیف وسیعی از امکانات و خدمات مذهبی، گردشگری، تفریحی و اقتصادی را در خود جای داده که باعث تمایز این شهر از سایر کلانشهرهای ایران می شود. از این رو انتخاب رویکرد خلاقیت در توسعه شهر مشهد، زمینه مناسبی برای تامین زندگی همراه با رفاه نسبی را برای ساکنین این شهر فراهم می

کند. منطقه یک از کلانشهر مشهد دارای فعالیت های گوناگون اقتصادی، تنوع قومی، اجتماعی و فرهنگی می باشد، از اینرو پتانسیل تبدیل شدن به شهر خلاق را دارد. رویکردهای جدیدی در توسعه شهرهای خلاق نشان از آن دارد که باید روی واحدهای کوچک شهری همچون محلات برنامه ریزی نمود. در واقع توسعه شهر خلاق نیازمند ایجاد شبکه محله های خلاق است.

در این راستا و براساس نتایج بدست آمده پیشنهاداتی به شرح زیر ارائه می شود:

- تهیه و تدوین طرح جامع توسعه خلاقیت شهری در منطقه یک کلانشهر مشهد
- شناسایی ظرفیت ها و پتانسیل های درونی در محلات منطقه یک با رویکرد توسعه خلاقیت شهری؛
- تهیه و تدوین سند توسعه محلات منطقه یک مبتنی بر شاخص های شهر خلاق؛
- بکارگیری نیروهای جوان در محلات و تشکیل شورای محله در راستای پیگیری اجرای سند توسعه محلات؛
- برگزاری کلاس ها و کارگاه های آموزشی برای ساکنان محلات با هدف توسعه خلاقیت و نوآوری؛
- استفاده از تبلیغات محیطی در نقاط شاخص محلات با هدف معرفی تجربیات موفق داخلی و خارجی؛

کتاب نامه

۱. احمدی، س.، و پناه، ن. (۱۳۹۵). بررسی رابطه مسئولیت پذیری و تفکیک از مبدا زباله های فلزی در بین زنان شهرهای شیراز و یاسوج. نشریه جامعه شناسی اقتصادی و توسعه، (۵)، ۱-۱۶.
۲. اکبری مطلق، م. (۱۳۹۲). بررسی ابعاد نظریه شهر خلاق و تأثیر آن بر توسعه شهری پایدار با تأکید بر تجارب جهانی، همایش ملی معماری و توسعه شهری بوکان.
۳. اکبری، پ.، حبیبی، ک.، و احمدی، م. (۱۴۰۱). تبیین وارزیابی بازآفرینی اقتصاد مبنای فضاهای خلاق شهری مستعد توسعه با رویکرد برندسازی (مطالعه موردی: شهرسندج). جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۹(۱)، ۳۳-۵۲.
۴. امینی قشلاقی، د.، مرصوصی، ن.، و لطفی، ا. (۱۴۰۰). سنجش و رتبه بندی برنامه ریزی شهر خلاق در مناطق ۲۲ گانه کلان شهر تهران، برنامه ریزی توسعه کالبدی، ۸(۳)، ۱۲۷-۱۵۰.
۵. زنگنه شهرکی، س.، فتوحی مهربانی، ب.، پوراکرمی، م.، و سلیمان زاده، م. (۱۳۹۵). تحلیل قابلیت ها و جایگاه شهر تهران از نظر تحقق مفهوم شهر خلاق در مقایسه با سایر شهرهای دنیا. جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۳(۲)، ۶۸-۸۵.
۶. زرقانی، ه.، و اسکندریان، م. (۱۳۹۴). بررسی و ارزیابی شهر مشهد براساس شاخص های شهر خلاق، هفتمین کنفرانس ملی برنامه ریزی و مدیریت شهری با تأکید بر راهبردهای توسعه شهری، ۱-۲۴.

۷. سرور، ر.، اکبری، م.، امانی، م.، و طالشی انبوهی، م. (۱۳۹۵). تحلیل کارایی محلات شهری از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق؛ مطالعه موردی: شهر بناب. *جغرافیا*، ۱۴ (۴۸)، ۳۵۱-۳۲۲.
۸. سعیدی، ا.، و پیوند، ن. (۱۳۹۸). تحلیل مؤلفه‌های شهر خلاق در شهر اهواز (مطالعه موردی: محلات منطقه چهار شهرداری). *مهندسی جغرافیایی سرزمین*، ۳ (۵)، ۱۱۱-۱۲۵.
۹. صابری فر، ر.، و نیت مقدم، ص. (۱۳۹۷). تحلیل میزان موفقیت در دستیابی به شهرهای خلاق و نوآور (مطالعه موردی: شهر فردوس)، *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۳ (۳)، ۶۱۳-۶۲۷.
۱۰. صالحی ابر، خ.، محمدزاده، پ.، و بهبودی، د. (۱۴۰۰). رتبه‌بندی زمینه‌های شبکه شهرهای خلاق یونسکو برای شهر تبریز. *جغرافیا و توسعه فضای شهری*، ۱ (۲)، ۱۲۳-۱۴۱.
۱۱. ضرابی، ا.، موسوی، م.، و باقری کشکولی، ع. (۱۳۹۳). بررسی میزان تحقق پذیری شهر خلاق (مقایسه تطبیقی بین شاخص‌های توسعه پایدار شهری و معیارهای ایجاد شهر خلاق، نمونه مورد مطالعه: شهرهای استان یزد)، *جغرافیا و توسعه فضای شهری*، ۱ (۱)، ۱-۱۷.
۱۲. طهماسبی مقدم، ح.، پیری، ع.، رسولزاده، ز.، و واعظ لیواری، م. (۱۴۰۲). تحلیل فضایی تحقق شاخص‌های شهر خلاق در محلات شهری (مورد مطالعه: شهر زنجان). *تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، ۲۳ (۷۰)، ۱۷۷-۱۹۴.
۱۳. غریب، ا.، و حسین پور، ع. (۱۳۹۱). بررسی شاخص‌های شکل‌گیری شهر خلاق (مطالعه موردی: مشهد). مشهد: دومین کنفرانس ملی دانشجویی، دانشگاه فردوسی مشهد.
۱۴. علیپور، س.، و غلامی، م.، و گل پور، ح. (۱۳۹۸). تحلیل کارایی محلات شهری بوشهر از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق. شیراز: نخستین کنفرانس ملی علوم انسانی و توسعه.
۱۵. فوادیان، م.، کرکه آبادی، ز.، و کامیابی، س. (۱۴۰۰). تحلیل جایگاه شاخص‌های شهر خلاق در راستای برندسازی و دستیابی به توسعه پایدار شهری (مورد مطالعه: شهر دامغان). *مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی*، ۲ (۱)، ۱۴۲-۱۲۷.
۱۶. فیروزبخت، ع.، پرهیزگار، ا.، و ربیعی فر، و. (۱۳۹۱). راهبردهای ساختار زیست محیطی شهر با رویکرد توسعه پایدار شهری مطالعه موردی: کرج. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۸۰، ۲۱۳-۲۳۹.
۱۷. قربانی، ر.، حسین آبادی، س.، و طورانی، ع. (۱۳۹۲). شهرهای خلاق: رویکردی فرهنگی در توسعه شهری. *مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*، ۳ (۱۱)، ۱-۱۸.
۱۸. لطفی، ص.، و عباسی، س. (۱۴۰۰). تحلیل تحقق‌پذیری شهر خلاق در شهرهای میانی. مورد مطالعه: شهر ساری. *آمایش جغرافیایی فضا*، ۱۱ (۴۰)، ۱۹-۴۰.
۱۹. مختاری ملک آبادی، ر.، مرصوصی، ن.، علی اکبری، ا.، و امینی، د. (۱۳۹۴). تبیین معیارهای بومی سازی شاخص‌های مکانی فضای شهر خلاق با رویکرد ایرانی - اسلامی. *فصلنامه مطالعات شهری ایرانی - اسلامی*، ۲۲، ۳۹-۲۳.
۲۰. موسوی، م. (۱۳۹۳). رتبه‌بندی محلات شهر سردشت از نظر حرکت به سوی خلاقیت با تأکید بر تحقق شهر خلاق با استفاده از تاپسیس و ANP. *جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای*، ۴ (۱۰)، ۳۸-۱۹.

۲۱. مافی، ر.، قدمی، م.، مظاهری، م.، و عزیز آبادی فراهانی، ف. (۱۳۹۷). ارائه الگوی مطلوب شهر خلاق در کلانشهر تهران. *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۱۱(۱)، ۳۳-۶۱.

22. Amri, L. H. A., Sakina, N. A., Ali, N. A. M., & Anwar, R. (2022, December). An Overview of Creative Cities and Ecotourism Development in Jepara District, Indonesia. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 1111, No. 1, p. 012065). IOP Publishing.
23. Alvarez, M. D. (2010). Creative cities and cultural spaces: new perspectives for city tourism. *International journal of culture, tourism and hospitality research*, 4(3), 171-175.
24. Baeker, G., & Murray, G. (2008). Creative City Planning Framework: A Supporting Document to the Agenda for Prosperity: Prospectus for a Great City. *Toronto, ON: AuthentiCity*.
25. Bell, D., & Orozco, L. (2021). Neighbourhood arts spaces in place: cultural infrastructure and participation on the outskirts of the creative city. *International Journal of Cultural Policy*, 27(1), 87-101.
26. Durmaz, S. Bahar (2015), "Analyzing the Quality of Place: Creative Clusters in Soho and Beyoglu", *Journal of Urban Design*, Vol. 20, No. 1, pp 93-124.
27. Evans, G. (2009). Creative cities, creative spaces and urban policy. *Urban studies*, 46(5-6), 1003-1040.
28. Landry, Charles. (2007), Creativity and The City, Thinking Through The Steps, The Urban Re-inventors , *Confronting Strategies in Urban Reinvention*, Issue 1, 1-21.
29. Sasaki, M. (2008, March). Developing Creativ Cities Through Networking. In *World Creativ Cities Forum* (pp. 3-15).
30. Rasoolimanesh, S. M., Badarulzaman, N., & Jaafar, M. (2012). City development strategies (CDS) and sustainable urbanization in developing world. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 36, 623-631.
31. Ratiu, D. E. (2013). Creative cities and/or sustainable cities: Discourses and practices. *City, Culture and Society*, 4(3), 125-135.
32. Stachura, P., & Kuligowska, K. (2019). Managing development of creative city system: Coworking. *Economic and Social Development: Book of Proceedings*, 346-351.
33. Orankiewicz, A., & Turała, M. (2021). Exploring paths to creative city emergence. The example of three Polish cities. *Regional Science Policy & Practice*, 13(3), 659-672.